

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-32-35>

УДК 657

АНАЛІЗ МОДЕЛЕЙ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ІТАЛІЇ ТА ЯПОНІЇ. ПЕРСПЕКТИВА ЗАСТОСУВАННЯ ЇХ ПРИНЦИПІВ В УКРАЇНІ

ANALYSIS OF ACCOUNTING MODELS OF ITALY AND JAPAN. PROSPECTS FOR THE UKRAINE

Іванова Дар'я Андріївна

студентка,

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0839-3534>

Буртова Анастасія Олегівна

студентка,

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7943-7261>

Лободзинська Тетяна Петрівна

кандидат економічних наук, доцент,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5518-727X>

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Ivanova Daria, Burtova Anastasiia, Lobodzynska Tetiana

National Technical University of Ukraine

«Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»

Стаття присвячена вирішенню проблем українського бухобліку на основі аналізу моделей бухгалтерського обліку Італії та Японії як провідних економік світу та країн, що мають успішний досвід запровадження міжнародних стандартів. Розглянуто історичні передумови виникнення існуючих стандартів в досліджуваних країнах, основні принципи ведення звітності, досвід конвергенції, а також сучасні тенденції; досліджено відмінності у підходах до якості освіти, дотримання вимог та цілей формування стандартів. Узагальнено основні проблеми, які стримують розвиток бухобліку в Україні, а також ті, з якими вона може зіткнутись під впливами процесів глобалізації, уніфікації та стандартизації. Зроблено висновок про необхідність внесення конкретних змін до існуючих українських стандартів та законодавчої бази, як таких, що мають основний вплив на формування принципів звітності та діяльності аудиторських фірм.

Ключові слова: Італія, Японія, принципи бухгалтерського обліку, форми звітності, МСФЗ, конвергенція.

Статья посвящена решению проблем украинского бухучета на основе анализа моделей бухгалтерского учета Италии и Японии как ведущих экономик мира и стран, имеющих успешный опыт внедрения международных стандартов. Рассмотрены исторические предпосылки возникновения существующих стандартов в исследуемых странах, основные принципы отчетности, опыт конвергенции, а также современные тенденции; исследованы различия в подходах к качеству образования, соблюдению требований и целям формирования стандартов. Обобщены основные проблемы, сдерживающие развитие бухучета в Украине, а также те, с которыми она может столкнуться под влиянием процессов глобализации, унификации и стандартизации. Сделан вывод о необходимости внесения конкретных изменений в существующие украинские стандарты и законодательной базы, как таких, что имеют основное влияние на формирование принципов отчетности и деятельности аудиторских фирм.

Ключевые слова: Италия, Япония, принципы бухгалтерского учета, формы отчетности, МСФО, конвергенция.

The article is devoted to solving the problems of Ukrainian accounting based on the analysis of accounting models of Italy and Japan as the leading economies of the world and countries with successful experience in implementing international standards. The prerequisite for this study was the situation in the international market. The movement of capital, resources, and technology between countries increases every year; international relations, integration efforts, and the activities of global organizations grow in importance. Taken together, this leads to the need to rethink existing standards and their convergence. Already today some researchers put forward a hypothesis that one of the trends of the future will be the rejection of national standards and full transition to international standards. That is why we reviewed the problem of studying and possible use of foreign experience for improvement of available standards. Italy has a successful experience with the introduction of pan-European accounting and reporting requirements. Its study is important because of the country's membership in the European Union, which remains a key partner of Ukraine. Japan is the third largest economy in the world and has a successful track record of converging accounting and reporting to IFRS requirements. This study considers the historical background of the emergence of existing standards in the countries, the basic principles of reporting, the experience of convergence, current trends; investigates the differences in approaches to the quality of education, compliance and objectives for the formation of standards; reviews the classification of accounting models for socio-economic factor, highlights their main features and characteristics. The problems of shadowing and outsourcing as those that directly affect the quality of accounting and auditing are separately outlined. Generalized the main problems that hinder the development of accounting in Ukraine, as well as those that it can face under the influence of globalization, unification and standardization. It is concluded about the necessity of making specific changes in the existing Ukrainian standards and legislative framework, as those that have a major impact on the formation of the principles of accounting and auditing firms.

Keywords: Italy, Japan, accounting principles, reporting forms, IFRS, convergence.

Постановка проблеми. Останнє десятиліття характеризується значними змінами в світовій економіці. Процеси глобалізації, уніфікації, стандартизації та спеціалізації значно змінили принципи ведення міжнародного бізнесу, а пандемічна ситуація останніх років ще раз довела, що усі сфери вимагають поступових змін та переосмислень старих стандартів. Те ж саме стосується і сфери бухгалтерського обліку – невід'ємної частини будь-якої економіки. Вже сьогодні деякі дослідники висувають гіпотезу, що однією з тенденцій майбутнього буде відмова від національних стандартів та повний перехід на міжнародні. Саме тому доцільним на даному етапі розвитку для України буде вивчення та можливе використання зарубіжного досвіду.

Ми пропонуємо проаналізувати бухгалтерські моделі Італії та Японії. Обидві країни належать до «Великої сімки», що вказує на їх економічний розвиток та масштаби впливу на світову економіку. Їх детальний аналіз може допомогти Україні вирішити проблеми конвергенції з міжнародними стандартами і водночас знайти методи удосконалення національних.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Враховуючи географічну широту дослідження, значна кількість науковців приділяють увагу бухгалтерському обліку як Японії, так і Італії. Так, серед вітчизняних науковців слід виділити Сторожук Т., Дойонко А., які досліджували, особливості складання фінансової звітності в країнах «великої сімки» [1]; Костюченко В., Степанюк М. – які вивчали досвід Японії у конвергенції обліку та звітування [2], Костюченко В., Бондарь М., що вивчали досвід Італії

[3]. Серед зарубіжних вчених слід зазначити Еудженіо Каперхіоне [4] та Руй Чен [5].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. В більшій кількості праць вищезазначених авторів досліджуються системи бухгалтерського обліку у кожній країні окремо, не застосовуючи при цьому методи порівняння для визначення слабких та сильних сторін. Незначна частина авторів проводила паралель між країнами, а тим паче між країнами однієї моделі, але абсолютно різних за економічним прогресом та місцем розташування на мапі. Деякі автори намагаються знайти через цей аналіз шляхи вирішення проблем українського обліку. Ми пропонуємо поєднати аналіз бухгалтерських моделей двох країн та виділити основні принципи, що можна запозичити з зарубіжного досвіду.

Формулювання цілей дослідження (постановка завдання). Метою статті є аналіз бухгалтерських моделей Італії та Японії, визначення їх особливостей, принципів ведення звітності, історичних, географічних та економічних передумов; аналіз сучасних тенденцій та факторів, що впливають на зміну стандартів, таких як законодавча база, освіта, тіньова економіка та ін. Актуальним є визначення перспективи застосування зарубіжного досвіду для України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасні реалії вимагають від України постійного аналізу та вдосконалення вже існуючих стандартів. З кожним роком збільшуються обсяги переміщення капіталу, ресурсів та технологій між країнами; підвищується значимість міжнародних зв'язків, інтегра-

ційних процесів та діяльності світових організацій. В сукупності це все призводить до потреби переосмислення наявних стандартів та їх конвергенції. Зазначені питання у своїй практиці піднімають багато країн, у тому числі Італія та Японія.

Італія має успішний досвід введення загальноєвропейських вимог до бухгалтерського обліку і звітності. Його вивчення є важливим через приналежність країни до Європейського Союзу, який залишається ключовим партнером України. За даними Державної служби статистики України [6] 40,7% зовнішньої торгівлі у 2020 році припадало саме на ЄС. Окрім того, це країна, в якій фактично зародилися стандарти бухгалтерського обліку.

Друге місце в географічній структурі зовнішньої торгівлі України займає Азія. Одним з очевидних лідерів даного регіону являється Японія, яка за даними Світового банку [7] у 2020 році є третьою за величиною економікою світу. Країна, також, має успішний досвід конвергенції обліку та звітування відповідно до вимог МСФЗ.

Перед початком дослідження доцільним буде з'ясувати історичні передумови виникнення сучасних принципів ведення бухгалтерського обліку в досліджуваних країнах.

Італію можна сміливо називати країною-засновницею бухгалтерського обліку, оскільки вже у 1494 році францисканський чернець-математик сформулював принципи подвійного запису в своєму "Трактаті про рахунки і записи", опублікованому в Венеції. Він ввів ті ж облікові реєстри, що були й при Стародавньому Римі та був продовжувачем традицій давньоримського обліку.

У Японії так само розвивався і процвітав бухгалтерський облік, проте його формування значно відрізнялося від європейського і відставало у розвитку. Досить довгий час європейський стиль ведення подвійної бухгалтерії був невідомий для Японії. За підрахунками вчених його було вперше застосовано лише у 1865 році.

Незважаючи на різноманітність історій становлення бухгалтерського обліку в Японії та Італії, зазначені країни користуються однією і тією ж моделлю обліку – континентальною, яка характеризується сильним зв'язком із банками, в основному через те, що фінансування компаній відбувається не через фондові ринки, а банківським сектором, яким керує держава. Крім того, держава контролює процеси ведення бухгалтерського обліку та

формуванням звітності, пояснюється пріоритетністю завдання держави щодо збирання податків.

У країнах, де функціонує континентальна модель, переважає високий рівень конфіденційності фінансової інформації бухгалтерського обліку, залежно від ступеня розкриття якого, державою передбачені певні каральні заходи.

Однак, не дивлячись на те, що Японія та Італія належать до однієї континентальної системи організації бухгалтерського обліку, кожна з них має низку особливостей, що зумовлені історичними, географічними та економічними факторами.

На принципи італійської бухгалтерської звітності значно впливає Європейський Союз. Членство в ЄС вимагає підпорядкування директивам та зміни законодавства відповідно поставлених вимог. Наприклад, за директивою 2013/34/ЄС, компанії повинні надавати звіт керівництва, в якому наводиться об'єктивний огляд розвитку і результатів діяльності компанії та її позиції відповідно до розміру й складності бізнесу. У ньому слід надати опис основних ризиків і невизначеностей, з якими стикається компанія, аналіз екологічних і соціальних аспектів [8]. В Україні ж, тим часом, серед видів фінансової звітності не передбачено консолідованого звіту керівництва.

До переліку обов'язкових документів, що входять до складу річної звітності, відносять баланс, звіт про прибутки і збитки, операційний звіт, коментарі та звіт внутрішніх аудиторів, звіт про рух грошових коштів, звіт про рух капіталу, звіт президента компанії та інш. Для країни також характерний консерватизм стандартів, великий вплив податкового законодавства. Глибина розкриття інформації при цьому незначна, адже головна ціль – відображення податкових стягнень. Це стає коренем проблеми, що притаманна й Україні: звітність ведеться компаніями перш за все з метою задоволення вимог законодавства, а не отримання інформації, що посприяє розвитку компанії та полегшить керування нею.

У Японії діє система загальноприйнятих принципів, де до складу фінансової звітності відносяться баланс, звіт про прибутки та збитки, звіт про зміни в активах, звіт про рух грошових коштів та примітки.

Причина, за якої для Японії важливі міжнародні стандарти – це інвестиції. Ще наприкінці минулого століття країна змінила свою політику щодо експорту товарів та перейшла на експорт капіталу. Результати можна бачити

вже зараз: у 2020 році за даними Світового банку [7] вона є лідером по кількості прямих іноземних інвестицій. Відповідно, для країни ведення бухгалтерського обліку – це насамперед гарантія, спосіб завоювання довіри та авторитету, метод залучення інвесторів та прийняття інвестиційних рішень. Для забезпечення подібних вимог в країні з суворим контролем ставляться до стандартів, адже зниження довіри до них може стати перешкодою для руху капіталу. Підтвердження такого факту можна побачити в рейтингу *global competitiveness report 2019* [9], де Італія займає 87 позицію за показником *strength of auditing and accounting standards*, Україна – 118, а Японія – 16.

Щодо міжнародних стандартів, то завдяки глобалізації система організації обліку в різних країнах прагне загальної уніфікації та стандартизації. На законодавчому рівні Італія прийняла МСФЗ у 2002 році, Японія – у 2011 році. В Україні міжнародні стандарти були запроваджені у 2012 році, але наразі таку звітність зобов'язані подавати лише ті компанії, які підпадають під критерії, визначені в ЗУ «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні». Усі інші компанії подають звітність за стандартами МСФЗ за власним бажанням та при умові, що проінформували про це центральний орган виконавчої влади.

Щодо ведення контролю, то в Італії питаннями впровадження стандартів та їх зміни займається Італійська організація бухгалтерського обліку ОІС (*Organismo Italiano di Contabilità*), що була заснована ще у 2001 році.

Японські ж стандарти бухгалтерського обліку розроблено Радою зі стандартів бухгалтерського обліку Японії (ASBJ), яка була створена в 2001 році. Відповідно до угоди між ASBJ та Радою з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (IASB), укладеної в серпні 2007 року, відомою як Токійська угода, ASBJ працював над зближенням вимог японських стандартів бухгалтерського обліку з міжнародними стандартами фінансової звітності (МСФЗ). У червні 2011 року ASBJ та IASB оголосили про досягнення в рамках угоди. Наразі вона займається контролем за веденням звітності.

Японські GAAP не ідентичні МСФЗ, але були визнані еквівалентними МСФЗ, прийнятим Європейським Союзом з 2008 року.

Бухгалтерський та податковий супровід здійснюють дипломовані бухгалтери та податкові бухгалтери. Роль сертифікованих бухгалтерів полягає у проведенні аудиту відповідно

до Закону про сертифікованого бухгалтера, тоді як податкові бухгалтери надають типові послуги податкового агента, такі як підготовка податкової документації та надання податкових консультацій відповідно до Закону про сертифікованого податкового бухгалтера. Крім того, обидві професії надають додаткові послуги, такі як бізнес-консалтинг.

Типовий, але необов'язковий фінансовий рік в Японії триває з 1 квітня до 31 березня наступного року, що відрізняється від західного стилю, де часто фінансовий рік співпадає з календарним.

Ще один важливий аспект для аналізу – рівень тінізації економіки. Загальновідомим фактом є те, що в Україні він є дуже високим. Так, наприклад, за даними Міністерства економіки України об'єм тіньової економіки України у 2020 році становив 30% від ВВП країни – 155,6 млрд доларів США [10]. На зростання показника вплинули запровадження карантинних заходів та бажання бізнесу за таких умов зменшити ризик втрати лімітованих ресурсів.

За даними Національної італійської служби статистики ISTAT в Італії оборот тіньової економіки за 2017 рік склав 211 млрд євро (це 12,1% ВВП Італії, а ще це робоча сила – близько 3,7 млн осіб). Майже половина її зосереджена в секторах торгівлі, транспорту та організації громадського харчування, а 19 млрд. вищевказаної суми було отримано від незаконної діяльності – такої, як наркоторгівля або проституція [11].

Основна частина продукції тіньової економіки – додана вартість, яка виробляється з використанням нелегальної робочої сили та залишається незадекларованою. За даними Єврокомісії, в Італії найбільший у ЄС розрив між запланованими та отриманими надходженнями від ПДВ (податку на додану вартість) – 33,629 млрд євро [12].

Тим часом в Японії рівень тіньової економіки варіюється від 5 до 8% від ВВП [13]. Японська тіньова економіка складається здебільшого з операцій мафіозних синдикатів у таких традиційних сферах, як проституція, торгівля наркотиками та зброєю.

Окремо слід розглянути питання надання якісної освіти в країнах. Як відомо, для розвитку будь-якої сфери економіки необхідні кваліфіковані кадри, що будуть компетентні в своїй справі. Саме тому пріоритетним завданням в розвинутих країнах є забезпечення якісної освіти та спрямування значних коштів на її покращення. В Японії, наприклад,

згідно global competitiveness report 2019, значна увага приділяється ступені підготовки персоналу (8 позиція у світі) та якості професійного навчання (18 позиція у світі). Україна ж за цими показниками займає 65 сходинку, що вказує на недостатнє регулювання цього питання. Так, наприклад, для успішного запровадження міжнародних стандартів, Україні слід серйозно підійти до перегляду програми навчання бухгалтерів, адже станом на 2021 рік далеко не всі університети, що проводять навчання за спеціальністю 071 «Облік і оподаткування», передбачають наявність дисципліни «Міжнародні стандарти фінансової звітності».

Тим не менше, проблема, якою можна підсумувати все сказане вище – це тінізація економіки. Не можна сказати на 100%, що вона завдає виключно шкоду країнам, оскільки завдяки їй деякому прошарку населення вдається вижити за допомогою “конвертів”. Але її відсоток занадто великий в Україні. Ці 30% ВВП, які недоотримує держава, могли б піти у критичні інфраструктури – медицину та освіту, на які постійно не вистачає фінансування. З досвіду Японії ми можемо взяти приклад, як людям, які живуть у країні з відсотком тіньової економіки менше 4, вистачає “білої” зарплати, як уряд грамотно регулює всі сектори економіки, та як свідомо ставляться до цього підприємці (оскільки саме вони створюють цю тінь), адже в них немає ідеї приховувати щось від своєї країни.

На жаль, до рівня Японії Україні ще далеко, їй ближчий приклад Італії, у якої теж великий відсоток тінізації економіки (її обсяг дорівнює всьому ВВП України). Нинішній італійський уряд готується запровадити до бюджету заходи для боротьби з ухиленням від сплати податків: заохочення використання кредитних карт, що легко відстежуються, замість непрозорих грошових операцій та санкції для роздрібних продавців і постачальників послуг, які не приймають кредитки. Проект бюджету має бути затверджений кабінетом міністрів,

а потім направлений до Європейської комісії для перевірки, що безумовно зможе допомогти з нагальною проблемою країни.

Висновки з проведеного дослідження. Розглянувши та проаналізувавши останні тенденції ведення бухгалтерського обліку, можна зробити висновок, що країни прагнуть до конвергенції та до створення єдиного стандарту. Станом на 2021 рік процес переходу починається. Не дивно, що стільки років було витрачено на створення міжнародного стандарту: впливала як географічна відстань, так і прірва у розвитку країн.

Звісно, у країні зі схожою за рівнем розвитку економіки чи країн-сусідів, ведення обліку має спільні риси, що можна також назвати однією моделлю бухгалтерського обліку. Але при цьому можуть бути різні принципи та документація, які абсолютно відрізняються між собою.

Теж саме можна сказати й про проблеми, які присутні країнам однієї моделі: є як спільні, так і персональні. Наприклад, питання освіти завжди є відкритим у всіх країнах, але з тіньової економікою боротися потрібно не всім. З проведеного дослідження було визначено, що Україні слід звернути увагу на такі питання:

- детальне вивчення вимог МСФЗ, а також директив ЄС для успішної гармонізації стандартів;
- введення на законодавчому рівні спеціальних норм регулювання аутсорсингових послуг;
- зміна підходу до мети надання звітності та переорієнтація на задоволення потреб інвесторів та підприємців, а не тільки держави;
- покращення якості освіти;
- запровадження заходів щодо зменшення тіньової економіки.

Отже, Україна має можливості для розвитку. При долученні до міжнародних стандартів, перед українським бізнесом буде відкриватись все більше та більше можливостей, однак актуальним буде залишатись аналіз досвіду інших країн, їх успіху та помилок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Сторожук Т.М., Дойонко А.М. Особливості складання фінансової звітності в країнах «Великої сімки». *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2019. № 2(19). С. 398–403. URL: <http://ir.nusta.edu.ua/handle/doc/3657>
2. Костюченко В.М., Степанюк М.В. Досвід Японії у конвергенції обліку та звітування. *Інфраструктура ринку*. 2018. № 25. С. 826–833. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2018/25_2018_ukr/137.pdf
3. Костюченко В.М., Бондарь А.С. Євроконвергенція бухгалтерського обліку: досвід Італії. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. № 17. С. 831–836. URL: <http://global-national.in.ua/archive/17-2017/168.pdf>
4. Канепхон Е. The reform of the Italian local government accounting system. A critical analysis. 2002. URL: https://iris.unimore.it/retrieve/handle/11380/15253/35408/SSRN_ID299905_code020212510.pdf

5. Руй Чен. *International accounting standards*. 2009. URL: https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/21019/1/gupea_2077_21019_1.pdf
6. Матеріали офіційного сайту Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
7. Матеріали офіційного сайту Світового банку. URL: <https://www.worldbank.org/en/home>
8. Грибинюк Н. *Перенесення вимог директиви ЄС № 2013/34/ЄС щодо консолідованої фінансової звітності до національного законодавства України*. 2016. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/04/277.pdf>
9. Global Finance and Accounting Outsourcing Industry. 2021. URL: <https://www.reportlinker.com/p05817904/Global-Finance-And-Accounting-Outsourcing-Industry.html>
10. Матеріали офіційного сайту Міністерства економіки України. URL: <https://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>
11. Матеріали офіційного сайту статистики Італії. URL: <https://www.istat.it/>
12. Матеріали офіційного сайту Європейської комісії. URL: <https://ec.europa.eu/growth/tools-databases/regional-innovation-monitor/region/italia>
13. Автономов В.С., Альшина І.В., Анікін А.В. *Тіньова економіка : навчальний посібник для вищих навчальних закладів*. 2014.

REFERENCES:

1. Storozhuk T.M., & Dojonko A.M. (2019) Osoblivosti skladannya finansovoi zvitnosti v krainah «Velikoi simki» [Features of financial reporting in the G7 countries]. *Skhidna evropa: ekonomika, biznes ta upravlinnya – Eastern Europe: economy, business and management*, 2(19), 398–403. Retrieved from: <http://ir.nusta.edu.ua/handle/doc/3657>. (in Ukrainian)
2. Kostyuchenko V.M., & Stepanyuk M.V. (2018) Dosvid Yaponii u konvergencii obliku ta zvituvannya [Japan's experience in the convergence of accounting and reporting]. *Infrastruktura rinku – Market infrastructure*, 25, 826–833. Retrieved from: http://www.market-infr.od.ua/journals/2018/25_2018_ukr/137.pdf (in Ukrainian)
3. Kostyuchenko V.M., & Bondar' A.S. (2017) Evrokonvergenciya buhgalters'kogo obliku: dosvid Italii [Euroconvergence of accounting: the experience of Italy]. *Global'ni ta nacional'ni problemi ekonomiki – Global and national economic problems*, 17, 831–836. Retrieved from: <http://global-national.in.ua/archive/17-2017/168.pdf> (in Ukrainian)
4. Kaperhion E. (2002) The reform of the Italian local government accounting system. A critical analysis. Retrieved from: https://iris.unimore.it/retrieve/handle/11380/15253/35408/SSRN_ID299905_code020212510.pdf
5. Ruj Chen (2009) International accounting standards. Retrieved from: https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/21019/1/gupea_2077_21019_1.pdf
6. Materiali oficijnogo sajtu Derzhavnoï sluzhbi statistiki Ukraini [Materials of the official site of the State Statistics Service of Ukraine]. Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (in Ukrainian)
7. Materiali oficijnogo sajtu Svitovogo banku [Materials of the official site of the International Bank]. Retrieved from: <https://www.worldbank.org/en/home>
8. Gribinyuk N. (2016) Perenesennya vimog direktivi ES № 2013/34/ES shchodo konsolidovanoï finansovoi zvitnosti do nacional'nogo zakonodavstva Ukraini. [Transposition of the requirements of the EU Directive № 2013/34/EU on consolidated financial statements into the national legislation of Ukraine]. Retrieved from: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/04/277.pdf> (in Ukrainian)
9. Global Finance And Accounting Outsourcing Industry (2021). Retrieved from: <https://www.reportlinker.com/p05817904/Global-Finance-And-Accounting-Outsourcing-Industry.html>
10. Materiali oficijnogo sajtu Ministerstva ekonomiki Ukraini [Materials of the official site of the Ministry of Economy of Ukraine]. Retrieved from: <https://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>
11. Materiali oficijnogo sajtu Statistiki Italii [Materials of the official site of the Italians statistics. Retrieved from: <https://www.istat.it/>
12. Materiali oficijnogo sajtu Evropejs'koi komisii [Materials of the official site of the European Commission]. Retrieved from: <https://ec.europa.eu/growth/tools-databases/regional-innovation-monitor/region/italia>
13. Avtonomov V.S., Aleshina I.V., & Anikin A.V. (2014) *The underground economy: a textbook for universities*.